

УДК 349.3

<http://doi.org/10.5281/zenodo.2638418>[orcid.org/0000-0001-7917-9856](https://orcid.org/0000-0001-7917-9856)

© Прийменко О.С., 2018

**О.С. Прийменко****РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА СОЦІАЛЬНІ  
СТИПЕНДІЇ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ  
В МАГІСТРАТУРІ****O. Pryimenko****REALIZATION OF THE RIGHT TO SOCIAL  
SCHOLARSHIPS FOR PERSONS WHO  
STUDY ON THE MASTER'S PROGRAMS**

**Анотація.** Метою статті є аналіз правових норм щодо призначення соціальної стипендії студентам, які здобувають ступінь магістра. Для удосконалення існуючого правового регулювання у статті окреслюються конкретні проблеми здійснення виплат соціальної стипендії в Україні особам, які навчаються для здобуття ступеня магістра. Зазначається, що право на соціальну стипендію дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, не отримало належної уваги з боку науковців. Автором робиться висновок, що окремі нормативні положення не можна визнати вдалими з точки зору юридичної техніки. Запропоновано виплачувати соціальну стипендію до закінчення дітьми навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 25 років, у тому числі у випадку продовження навчання за іншим освітнім ступенем в тому ж або іншому навчальному закладі.

**Ключові слова:** соціальна стипендія, магістр, соціальний захист, діти-сироти, термін навчання.

**Аннотация.** Целью статьи является анализ правовых норм при назначении социальной стипендии студентам, получающим степень магистра. Для усовершенствования существующего правового регулирования в статье определяются конкретные проблемы осуществления выплат социальной стипендии в Украине лицам, обучающимся для получения степени магистра. Отмечается, что право на социальную стипендию детям-сиротам и детям, лишенным родительской опеки, не получило должного внимания со стороны ученых. Автором делается вывод, что отдельные нормативные положения нельзя признать соответствующими требованиям юридической техники. Предложено выплачивать социальную стипендию до окончания детьми учебных заведений, но не дольше чем до достижения ими 25 лет, в том числе в случае продолжения обучения по другой степени в том же или другом учебном заведении.

**Ключевые слова:** социальная стипендия, магистр, социальная защита, дети-сироты, срок обучения.

**Abstract.** The purpose of the article is to analyze the legal norms in the assignment of social scholarship to students receiving a master's degree. The article identifies specific problems of the implementation of social scholarship payments in Ukraine for people studying for a master's

degree in order to improve the existing legal regulation. It is noted that the right to social scholarship for orphans and children deprived of parental care, has not received due attention from domestic scientists. The author concludes that certain normative provisions don't comply with the requirements of legal technique. The age increase for social scholarship up to 25 years is justified. It is proposed to pay a social scholarship until the children graduate from educational institutions, but no longer than before they reach 25 years, including the case of continuing education in a different degree in the same or another institution. This is an important proposal for better social protection of young people.

**Key words:** social scholarship, master, social protection, orphans, duration of the study.

Важливого значення для проведення державної політики у соціальній сфері набуває якість нормативних актів, їх чіткість, передбачуваність для отримувачів виплат. Вони мають бути впевненими, що держава не залишить їх без засобів до існування, підтримки у складних життєвих ситуаціях.

Діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, є вразливими категоріями населення. Україна, визнаючи принципи побудови соціальної держави, піклується про вказаних осіб, у тому числі використовуючи такий інструмент підтримки, як соціальна стипендія.

У науці вивчення специфіки права на соціальну стипендію дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, не отримало відповідної уваги. Звісно, соціальний захист молоді, питання створення умов для його поліпшення були предметом вивчення як радянських, так і сучасних науковців в Україні та інших державах. У цьому зв'язку слід згадати О.А. Абрамову, Б.К. Бегічева, Н.Б. Болотіну, О.С. Кайтанського, О.Є. Мачульську, Є.О. Монастирського, Ю.П. Орловського, П.Д. Пилипенка, С.М. Прилипка, С.М. Синчук, Ю.М. Щотову, О.М. Ярошенка. Незважаючи на широке коло охоплених ними проблем, слід засвідчити, що особливості реалізації права на соціальні стипендії фактично раніше не досліджувалися.

Як зазначає О.С. Кайтанський, «вчені одностайно визнають соціально-забезпечувальну природу відносин із стипендіального забезпечення» [1, с. 126]. Сьогодні після реформування принципів стипендіального забезпечення, визначення ліміту стипендіатів, яким буде призначатися академічна стипендія за результатами семестрового контролю в діапазоні від 40 до 45 відсотків фактичної кількості студентів денної форми навчання, які навчаються за державним (регіональним) замовленням на певному факультеті (відділенні), курсі за певною спеціальністю (напрямом підготовки) [2], досліджуване питання набуває ще більшого практичного значення. Отже, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, які навчаються, потребують особливої уваги з боку держави, а вивчення питань соціального захисту даної категорії громадян є актуальним.

Мета статті – проаналізувати правові норми щодо призначення соціальної стипендії студентам, які навчаються в магістратурі, для удосконалення існуючого правового регулювання.

Питання виплат соціальної стипендії врегульовано Законом України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-

сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (далі – Закон) [3], Законом України «Про вищу освіту» [4], постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання виплати соціальних стипендій студентам (курсантам) вищих навчальних закладів» (далі – Постанова) [5], постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання стипендіального забезпечення» [2].

Так, у частині 3 ст. 8 Закону закріплено право на повне державне забезпечення в навчальних закладах дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, віком до вісімнадцяти років та осіб з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, при продовженні навчання до 23 років або до закінчення відповідних навчальних закладів. Крім повного державного забезпечення, частиною 4 ст. 8 Закону передбачена також виплата соціальної стипендії особам із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які навчаються, в порядку та розмірі, встановлених Кабінетом Міністрів України [3].

Підпункт 1 пункту 4 Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для виплати соціальних стипендій студентам (курсантам) вищих навчальних закладів (далі – Порядок), затверджений Постановою, закріплює право на соціальну стипендію студентів (курсантів), які не перебувають в академічній відпустці, із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа у разі продовження навчання до 23 років або до закінчення відповідних навчальних закладів, а також студентів (курсантів) вищого навчального закладу, які в період навчання у віці від 18 до 23 років залишилися без батьків, згідно із статтею 62 Закону України «Про вищу освіту» та статтею 8 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» [5].

Зазначені нормативні положення не можна визнати вдалимими з точки зору юридичної техніки. Буквальне тлумачення може призвести до абсурдного висновку про можливість отримувати підтримку з боку держави без жодних вікових обмежень. Лише урахування ст. 1 Закону, в якій міститься визначення особи із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як особи віком до 23 років, дає чітке розуміння того, що саме 23 роки є граничним віком для закінчення виплат у будь-якому разі. Отже, як необхідні юридичні факти закріплюються вік і навчання.

Про неоднозначне тлумачення віку, до якого мають здійснюватися соціальні виплати, свідчить наявність і судових спорів. Нижче наводиться опис однієї зі справ.

У 2016 році позивачка, яка отримала диплом бакалавра Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, була зарахована з 01.09.2016 року на 5 курс у той же навчальний заклад та факультет для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». З вересня 2016 року університет припинив виплату соціальної стипендії, посилаючись на те, що вона отримала диплом бакалавра, тобто є такою, що, на думку відповідача, закінчила навчання та досягла віку 23 років. Натомість позивачка вважала, що

має право на виплати до закінчення відповідного навчального закладу незалежно від таких юридичних фактів, як отримання диплома бакалавра та досягнення 23-річного віку. Виходячи з системного аналізу, суд прийшов до висновку, що вказані виплати особа при здобутті вищої освіти має право отримувати лише з 18 до 23 років, тому суд відмовив позивачці у задоволенні вимог [6].

Таким чином, з рішення суду впливає декілька позицій. По-перше, особи, яким виповнилося 23 роки, не мають статусу осіб із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; по-друге, відсутній зв'язок між вступом на навчання для здобуття ступеня магістра до закладу вищої освіти, в якому здобувався ступінь бакалавра, або до будь-якого іншого навчального закладу призначенням виплати.

У період здобуття вищої освіти за кожним освітнім рівнем передбачено надання утримання особам [7]. Підтримуючи висновок про збереження соціальної стипендії під час здобуття ступеня магістра у випадку, якщо студентові ще не виповнилося 23 роки, вбачається доцільним подальше удосконалення правового регулювання і внесення змін до нормативно-правових актів.

Нами пропонується «часткове запозичення» конструкції, використаної в абз. 2 п. 2 ч. 2 ст. 36 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [8]. Підпункт 1 пункту 4 Порядку краще було викласти у такій редакції: «дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа до закінчення такими дітьми навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23 років, у тому числі у випадку продовження навчання за іншим освітнім ступенем в тому ж або іншому навчальному закладі, а також студентів (курсантів) вищого навчального закладу, які в період навчання у віці від 18 до 23 років залишилися без батьків, згідно із статтею 62 Закону України «Про вищу освіту» та статтею 8 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування». Тим більше, формулювання «до закінчення такими дітьми навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23 років», вже застосовано, зокрема, у підпунктах 5–8 пункту 4 Порядку [5].

Обговорюючи питання дотримання вимог юридичної техніки, слід вказати на ще один існуючий недолік. Як відомо, однією з новацій Закону України «Про освіту» стало запровадження нового поняття «заклад вищої освіти» замість терміна «вищий навчальний заклад» [9]. Натомість у чинних нормативно-правових актах, що стосуються соціальних стипендій, залишилося все без змін. Зрозуміло, це слід законодавцю виправити з метою забезпечення термінологічної узгодженості та єдності.

Одна з важливих проблем, яка спіткає здобувачів освітнього ступеня магістра, є низький граничний вік отримання соціальної стипендії.

У 2011 році нами вже зверталася увага на необхідність підвищення віку для осіб, які навчаються і отримують пенсію у зв'язку з втратою годувальника [10]. Підкреслювалося, що для відповіді на причини обмеження виплат особам віком до 23 років включно, «слід дослідити приблизний вік закінчення закладів

системи загальної середньої освіти. Враховуючи його, можна буде аналогічно вирахувати вік закінчення особою вищого навчального закладу» [10]. Даний підхід актуальний і щодо соціальних стипендій.

У зв'язку з реформуванням системи освіти, встановлено навчання учнів за програмами дванадцятирічної повної загальної середньої освіти [9]. Проте, навіть без цього збільшення, яке реально вплине на суспільне життя ще не скоро, закінчення навчання в магістратурі часто відбувається не до 23 років, а після, що пояснюється тривалістю навчання в магістратурі.

Так, Законом України «Про вищу освіту» визначено, що магістр – це освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти (науковою установою) в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми. Ступінь магістра здобувається за освітньо-професійною або за освітньо-науковою програмою. Обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить 90–120 кредитів ЄКТС, обсяг освітньо-наукової програми – 120 кредитів ЄКТС [4]. Отже, нормативний термін навчання в залежності від виду освітньої програми варіюється від 1 року 4 місяців до 1 року 10 місяців.

Наведені вище розрахунки термінів навчання відповідно дають підстави зрозуміти, що середній вік закінчення закладу вищої освіти є більшим, ніж 23 роки. Тому підвищення граничного віку можна визнати цілком виправданим.

У той же час слід визнати дискусійний характер питання щодо конкретного віку (24, 25 або навіть 26 років). До обговорення мають бути залучені представники державних органів, громадськості, науковці. На мій погляд, встановлення віку 25 років у цьому випадку можна визнати більш доречним та більш обґрунтованим.

Очевидно, що держава повинна створити умови для підтримки дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, запропонувавши дієвий механізм правового регулювання. Важко пояснити, чому, наприклад, під час навчання у вересні особа отримує соціальну стипендію, а в наступному місяці вже ні, тільки тому, що їй виповнилося 23 роки. Умови життя не змінюються, навчання у закладі вищої освіти триває, проте виплата припиняється.

Запропоноване збільшення до 25 років в цілому вирішує вказану вище проблему, забезпечує доступ студентів до соціальних виплат. Метою законодавця під час призначення соціальної стипендії є підтримка дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування протягом усього періоду навчання. Тому не варто створювати додаткові перепони, обмеження і ускладнювати доступ до виплат. Новий граничний вік не слід вважати чимось небезпечним. Дана пропозиція є достатньо виваженою, спрямованою на забезпечення умов соціального захисту із урахуванням сучасних змін у законодавстві та системі вищої освіти.

Для порівняння можна навести абз. 2 п. 2 ч. 2 ст. 36 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [8], в якому призначення пенсії у зв'язку з втратою годувальника для дітей-сиріт не пов'язується

фактом навчання. Зрозуміло, що у такому випадку, коли особа не навчається, до збільшення віку отримання соціальних виплат слід підходити максимально обережно.

Наведений приклад ілюструє необхідність використання диференційованого підходу в залежності від ситуації та суб'єктів. Центральним питанням системи соціального захисту має стати надання виплат тим, хто їх потребує, не в змозі заробити кошти з об'єктивних причин. Запропоновані зміни до законодавства спрямовані саме на максимальну адресність. Вони допоможуть більш ефективно врегулювати порядок виплат соціальних стипендій особам із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які навчаються у закладах вищої освіти.

Ураховуючи вищевикладене, пропонується внести зміни до законодавства, передбачивши право осіб із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на отримання соціальних стипендій до закінчення такими дітьми навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 25 років, у тому числі у випадку продовження навчання за іншим освітнім ступенем в тому ж або іншому навчальному закладі. Сформульовані висновки можуть бути використані для подальших досліджень соціального захисту молоді.

### Література

1. Кайтанський О.С. Матеріальне забезпечення молоді у сфері освіти. *Митна справа*. 2015. Вип. 3, Ч. 2. С. 124–130;
2. Деякі питання стипендіального забезпечення: Кабінет Міністрів України; постанова від 28 грудня 2016 р. № 1050: URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249638784>;
3. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Верховна Рада України; Закон України від 13 січня 2005 р. № 2342-IV: URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>;
4. Про вищу освіту: Верховна Рада України; Закон України від 01 липня 2014 р. № 1556-VII: URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>;
5. Деякі питання виплати соціальних стипендій студентам (курсантам) вищих навчальних закладів: Кабінет Міністрів України; постанова від 28 грудня 2016 р. № 1045. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249637727>;
6. Рішення Київського районного суду м. Харкова від 12 жовтня 2017 р. у справі № 640/19951/16-ц: Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/69555554>;
7. Заочне рішення Дзержинського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 16 травня 2018 р. у справі № 210/5661/16-ц: Єдиний державний реєстр судових рішень: URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74753221>;
8. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Верховна Рада України; Закон України від 09 липня 2003 р. № 1058-IV: URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>;
9. Про освіту: Верховна Рада України; Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII: URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>;
10. Прийменко О.С. Пенсії особам, які навчаються, у зв'язку з втратою ними годувальника. *Зб. наук. пр. ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Сер. Право*. 2011. Вип. 16. С. 95–100.